

Wilde planten in de tuinkunst

Deel 3: Ontwikkelingen in Nederland vanaf 1925

Hein Koningen en Rob Leopold

In Bloemendaal werd rond 1925, naar een ontwerp van **Leonard Springer**, door **C. Sipkes Thijsse's Hof** aangelegd, een zogenaamd *instructief plantsoen*.

Veel van Thijsse's idealen moesten daarin worden verwezenlijkt. De dunne teeltlaag was verwijderd en op het aanwezige duinzand was een veelheid aan wilde planten en struiken aangeplant, ingezaaid en tot ontwikkeling gebracht.

"En het aardige is," vertelt Thijsse zelf er later over, "dat bij al deze rijkdom toch in het geheel geen indruk gewekt wordt van verbijsterende overlading als in een plantentuin. Dat komt omdat wij hier zorgen voor het verkrijgen en handhaven van natuurlijke plantengesellschaften. Maar wij hebben er wel veel moeite mee, om ervoor te zorgen dat niet de een of andere plantesoort onbetamelijk veel ruimte voor zich alleen gaat vergen. Wij

hebben dan ook veel meer te wieden dan te planten of te zaaien." Springer was een veelzijdig tuinarchitect met persoonlijke belangstelling voor inheemse flora.

In 1905 had hij bijvoorbeeld al geëngageerd geschreven over een nieuw verschijnsel in Duitsland: schooltuinen waar speciaal voor het onderwijs "inheemse veldbloemen" werden geteeld.

Wat de concrete toepassing van inheemse planten in tuin en park betreft was Cees Sipkes misschien wel onze eerste professionele specialist. Zijn hele lange leven bleef hij actief, en een lange reeks artikelen over het onderwerp vloeide uit zijn pen. In 1925 schreef Sipkes in 'De Levende Natuur': "...bij den aanleg van zoovele villatuinen in een natuurlijke omgeving, in het Gooi en in Kennemerland b.v., heeft men een andere tuinstijl gekozen, die in Engeland onder den

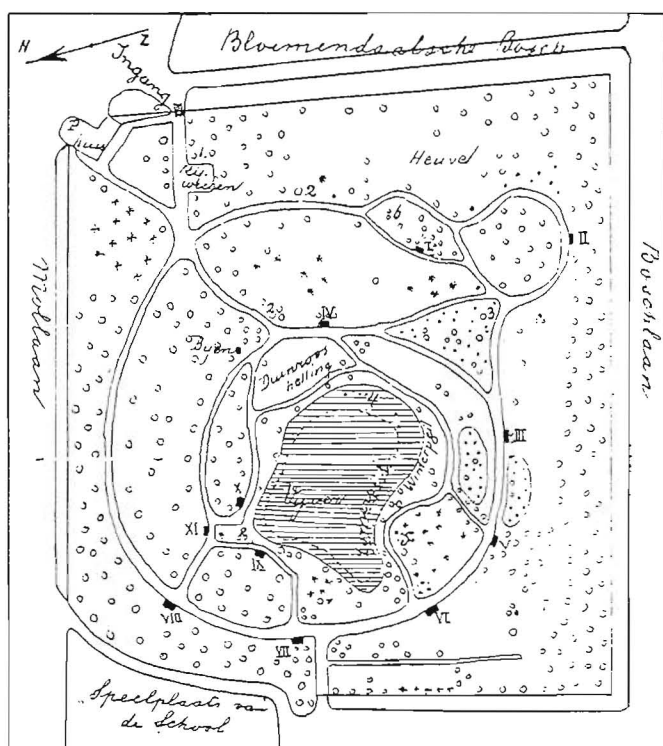

De opening van Thijsse's Hof door Dr. Jac. P. Thijsse op 26 september 1925

naam van *wildgardening* in zwang is gekomen. En in dezen tuinstijl, die de *natuurlijke tuinaanleg* genoemd kan worden, passen wilde planten uitstekend. Nog herinner ik mij de prachtige Echiems (Slangekruid) in het gazon van den tuin van onzen Bloemendaalschen Redacteur (=Thijsse), en het zien daarvan en van de resultaten, die Dr. Posthumus Meyes in den Aerdenhout bereikte op zijn duinen heeft mij op het plan gebracht, de cultuur van wilde planten in tuinen, parken en buitenplaatsen te bevorderen."

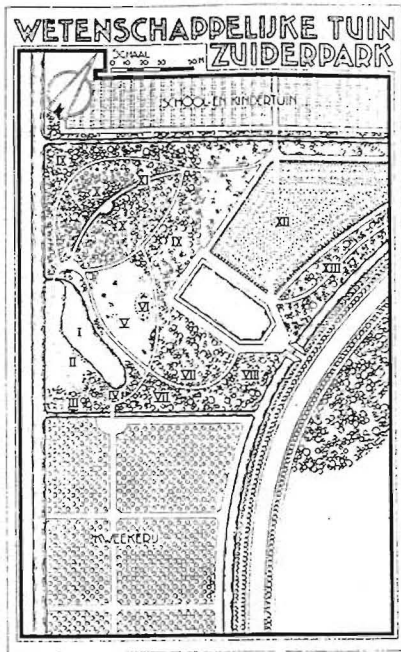
Ook Sipkes was een typische praktijkman, en op basis van zijn veldkennis zette hij een kwekerij op en begon tuinen aan te leggen. In de twintiger jaren was onder belangstellenden zijn **N.V. Kwekerij "De Teunisbloem"** in Overveen een begrip.

De belangstelling zette zich in de dertiger jaren voort, en resulteerde rond 1935 in de aanleg in **Den Haag** van de zg. **Wetenschappelijke Tuin in het Zuiderpark**

Roofhout Naaldbout Kruiden

Oude plattegrond van Thijsse's Hof, Bloemendaal

(later genoemd Heimanshof), waar op kleine schaal een aantal karakteristieke Nederlandse landschappen werden nagebootst.

In Vierhouten op de Veluwe werd in dezelfde periode op de legendarische Paasheuvel in het kader van een AJC-werklozen-initiatief eveneens een **Heimanshof** aangelegd. Deze fraai gelegen heemtuin raakte lange tijd in verval en in vergetelheid, maar werd gelukkig in de jaren tachtig door geëngageerde oud-AJC'ers (vroegere socialistische jongerenorganisatie) en andere natuurvrienden gerenoveerd.

Ook in de **Hortus in Haren** (Gr.) werd in de vroege jaren dertig een bijzondere tuin aangelegd. Hier werd door hortulanus **Laarman** getracht op diverse grondsoorten een aantal gevarieerde plantengesellschaften in het leven te roepen.

Nog steeds geldt de **Laarmantuin** als een van de allermooiste voorbeelden in ons land van een zo natuurlijk mogelijke aanleg.

Het was, al met al, maar een handjevol mensen dat - ieder op eigen wijze - met de toepassing van inheemse flora experimenteerde, maar het bestond uit professionele tuinontwerpers en hoveniers met een gedetailleerde praktische vak-kennis, en vaak ook met een zekere ethische motivatie. Ze ervoeren de natuurlijke belevingswaarden, de speciale schoonheid van 'natuurlijke landschappen' en inheemse planten als een duidelijke verrijking van hun specialisme.

Vaak stuitte ze daarbij op onbegrip; er bestond binnen vakkringen ten opzichte van dit onderwerp bij velen een zeker vooroordeel.

Bij dat handjevol schaarde zich al gauw ook de tuinarchitect **C.P. Broerse**. Ook hij was allereerst een practicus. Niet alleen bestudeerde hij grondig alle literatuur, maar hij nam ook in landschappen, op landgoederen en in parken tal van natuurlijke en halfnatuurlijke tafereelen met grote aandacht in zich op - om ze te peilen op hun **belevingswaarde**.

Broerse was niet alleen tuinarchitect, met een ontwikkeld oog voor grote lijnen en landschappelijk geheel, hij was ook van jongsaf aan natuurliefhebber, met een grote ontvankelijkheid voor de esthetische kwaliteit van allerlei ook kleinschalige situaties.

In wat hij buiten zag trachtte hij zoveel mogelijk op te gaan, om het dan, als het nodig leek, als het ware creatief om te zetten in een es-

thetisch destillaat, een "ideaalbeeld" met verhoogde belevingswaarde, dat tegelijkertijd ook praktisch was toe te passen.

Wat dat betreft trad hij in de voetsporen van Willy Lange.

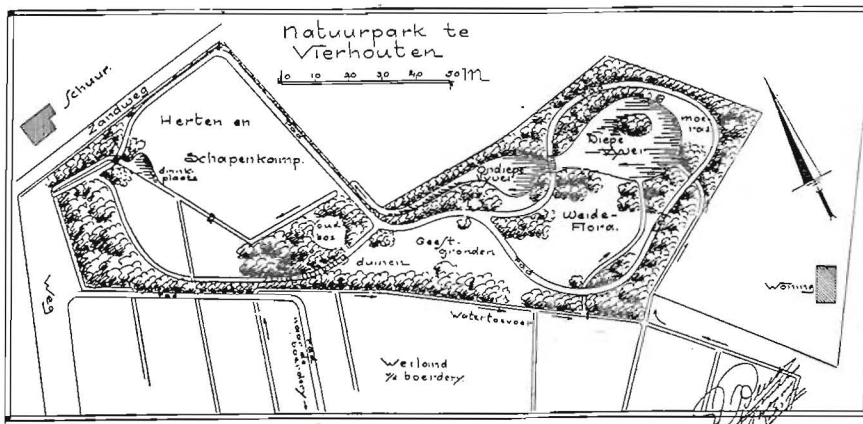
In de wetenschap der plantengemeenschappen zag ook Broerse bijzondere mogelijkheden om tot parken te komen met een veel rijker en geschakeerder invulling dan tot nog toe gebruikelijk was - maar dan met behulp van uitsluitend inheemse soorten.

"We worden in het bos zelden alleen door de bomen getroffen, de schoonste plekjes zijn daar waar de onderbeplanting zich heeft ontwikkeld. De uitgebreide onderzoekingen die reeds op het gebied der plantengeografie hebben plaats gehad geven ons zeer veel stof tot oriëntering. Voor zover mij bekend heeft deze wetenschap nog te weinig invloed uitgeoefend op de hedendaagse tuinarchitectuur."

Het met kans op succes weergeven van een soortenrijke plantenassociatie met vertegenwoordigers in de boom-, struik-, kruiden- en moslaag lijkt Broerse echter uitgesloten.

In plantsoenen kan er slechts naar worden gestreefd de plantensociologie te laten fungeren als grondslag, waarop een verhoogde natuurlijke belevingswaarde tevoorschijn kan worden geroepen.

"Het is duidelijk dat de wetenschap, hoe aanbevelingswaardig overigens ook, geen rekening kan houden met gevoelens, laat daarom haar beoefenaars tevreden zijn indien bij de gevoelens rekening wordt gehouden met de wetenschap."

Ontwerp van G. Bleeker voor het **Natuurpark** in Vierhouten

In 1939 werd in Amstelveen "**De Braak**" aangelegd, het eerste park dat geheel volgens de inzichten van Broerse werd uitgevoerd.

In 1941 volgde het **Jac. P. Thijsse-park**. Nog nooit had toepassing van louter inheemse planten in een park plaatsgevonden op zo (relatief) grote schaal en met een zo grote kwaliteit en onderlinge variatie. In een gedifferentieerd geheel kwamen natuur, kunst en vakkundigheid elkaar nader dan ooit.

Compositie van boomgroepen en

De heer C.P. Broerse in 'De Braak' te Amstelveen

foto: H. Koningen

ruimtelijke werking waren welbewust afgestemd op het wisselend en fijngeschakeerd mozaïek van oeverbeplanting en onderbegroeiing. Van de intieme en soms verstilde atmosfeer van het geheel ging voor de bezoekers niet alleen een bijzondere bekooring, maar ook een weldadige rust uit.

Het was echter niet alleen Broerse aan wie we deze bijzondere parken danken. Bij een dergelijke aanleg zijn ontwerp en beheer onlosmakelijk verweven. In Broerse's medewerker **J. Landwehr** ging een sterk artistieke begaafdheid gepaard aan een gedetailleerde veld- en soortenkennis, en hij was het die het concreet beheer voerde over de beplantingen. Landwehr zwierf al heel jong op de fiets door heel Nederland, en hij kende de natuur van bossen, velden en velden in ons land als weinig anderen.

Ook hij was een man van de praktijk, maar hij beschikte daarnaast ook over een aangeboren 'botanische intuïtie'. Hij vermeerde zaden, stekjes en plantmateriaal uit de natuur en bouwde met de jaren een ongekennde en geheel eigen teelt- en beheerswijze op.

Onder de hand van deze twee mannen werd in Amstelveen allengs een stijl ontwikkeld die in al zijn variatie een geheel nieuwe lijn vertegenwoordigt in de internationale tuinkunst.

De benadering in Amstelveen komt

er op neer, dat - bij een gebruik van uitsluitend inheemse soorten - diepgaande kennis van, en veldervaring met, oecologische wetmatigheden en omstandigheden welbewust wordt gecombineerd met hofkundige vakkennis, ambachtelijke praktijkervaring en creatieve visie.

Ze omvat zowel natuur- en landschapsbeheer als horticultuur en beheerst in principe het complete spectrum van puur natuurtechnische milieubouw tot en met het tuinkunstig componeren van kleurrijke wildeplantenborders, met al hun mogelijke tussenvormen. Steeds weer wordt in de concrete praktijk, aan de hand van locatie, mogelijkheden en specifieke doelstellingen bepaald voor welke mate, vorm of mengvorm van natuurlijkheid en esthetische kwaliteit gekozen wordt, en of uitsluitend een extensief, of daarnaast ook een kleinschalig hofkundig beheer op zijn plaats is.

Juist deze **integrale benadering** en haar mogelijkheden tot dynamische aanpassing aan de specifieke situatie maakt de "Amstelveen-stijl" zo veelzijdig en genuanceerd, en is er tegelijk oorzaak van dat ze zich moeilijk in algemene termen laat definiëren. Ze is weinig theoretisch, maar sterk praktijkgericht; eventuele intenties kunnen in de ontwerpfase dan ook slechts globaal worden omschreven.

Het inhoudelijke resultaat - de feitelijke vegetatie - is in hoge mate afhankelijk van de deskundigheid en creativiteit van het beherend personeel. *

Het voorbeeld werkte inspirerend. Eind jaren zestig bestonden er een kleine twintig heemparken en -parkjes in Nederland, het merendeel aangelegd en onderhouden door persoonlijk gemotiveerde vakmensen binnen gemeentelijke plantsoendienstes.

De belangstelling voor toepassing van inheemse flora begon intussen ook buiten vakkringen toe te nemen. In breder kring werd men zich bewust van de onrustbarende snelheid, waarmee de kwetsbare schoonheden van de oorspronkelijke natuur door een toenemende "rationalisering" blootgesteld waren aan een wellicht definitieve vernietiging. De onderzoeksresultaten van de inmiddels tot steeds hoger ontwikkeling komende plantenoecologie onderstreepten deze ontwikkeling op een schrijnende manier.

De zestiger jaren markeren een breekpunt in de geschiedenis.

Wilde flora en fauna begonnen in toenemende mate ook een symbolische functie in de maatschappijkritiek te vervullen.

Vanaf de vroege jaren zeventig - met daarin o.a. het Natuurbeschermingsjaar 1970 en de Floriade 1972 - waaiert het onderwerp uit in tal van diverse - elkaar soms wel, soms niet overlappende - richtingen.

De behandeling daarvan is een hoofdstuk apart. □

Hein Koningen is sinds eind jaren zeventig verantwoordelijk voor al het heemgroen van de gemeente Amstelveen.

Rob Leopold is oprichter en gangmaker van de Cruydt-hoeck in Groningen.

** 7 en 8 mei, ter gelegenheid van het derde Oase-weekend bieden we onze lezers en hun vrienden en collega's uitgebreid de mogelijkheid de 'Amstelveen-stijl' in zijn gehele bandbreedte te leren kennen!*